

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност Београд

Тематски зборник научних радова

МИ И ДРУГИ КРОЗ ВИЗУРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

књига 1

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Лепосавић, 2024.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9–19
-----------------	------

ЈЕЗИК

Јелена М. Војиновић Костић, <i>Језик и национални идентитети</i> <i>кроз призму српског језика на Косову и Метохији</i>	23
Јована С. Јовановић, Драгана И. Радовановић, <i>Обредна храна кроз етнодијалекатске записе</i> <i>из Средње Ибра – етнолингвистички осврт –</i>	31

КЊИЖЕВНОСТ

Драгана Р. Рајовић, <i>Ми и друји у Слову о Светом кнезу Лазару</i> <i>патријарха Данила III Бањског</i>	49
Милена М. Ивановић, <i>Моштив колективитета у епској епси</i> <i>Цар Лазар и царица Милица</i>	57
Ана К. Миловановић, <i>Морална вертикала косовског завета</i> <i>у драматизацијама српских народних епса</i> <i>косовског циклуса</i>	69
Борис Д. Булатовић, <i>Косовско предање као српски 'савезник' или</i> <i>'противник': Идеолошке пројекције Александра Гринавалда</i> <i>у актуелизацији Обилићевог лика у народној</i> <i>и романистичарској књижевности</i>	83
Јасмина М. Ахметагић, <i>Злочинац је (увек) друји:</i> <i>Пакрац Владана Мајијевића</i>	97
Тиодор Р. Росић, <i>Епичка демистификација</i> <i>лажног побратимства</i>	111
Сена М. Михаиловић Милошевић, <i>Дискурс историје у делима</i> <i>Григорија Божовића и Данила Николића</i>	121

Ана М. Мумовић, <i>Српска и албанска пројекција и слика историје (Компаративистичка анализа прича Радомира Стојановића и Агиља Олурија)</i>	137
Јелена З. Милић, <i>Љубав, Пријатељи и Друго Слободана Селенића</i>	153
Урош З. Бурковић, <i>Књижевност између анијажованости и самодовољности: случај романа Бели конопац за Филипа Депреа</i>	167
Сузана Р. Бунчић, <i>Косово у поезији Рајка Пећурова Ноћа</i>	177
Мирјана М. Бечејски, <i>Циклус „Снознања“ из збирке песама Храм тишине Марије Јефтимјевић Михајловић</i>	193
Ана Р. Стишовић Миловановић, <i>Имаџолошко у јуџојису Иа Пуквила са Косова и Мејохије</i>	205
Јована Б. Сувајдић, Зорана З. Ђупић, <i>Косово и Мејохија у јуџојисима Душана Косића: темајско-мотивска, језичко-стилска и имаџолошка анализа</i>	215
Магда Г. Миликић, <i>Остављени трај: Палимјесет јуџојисне прозе Милисава Савића</i>	243
Луна М. Градиншћак, <i>Из „ТИ“ у „ЈА“ (Иво Ђиљико и анализа српској националној идентитету у делима Из ратних дана и Из солунских борби)</i>	259
Соња Р. Шљивић, <i>Енклава у интермедиијалном простору</i>	279
Ивана М. Раловић, <i>У замкама традиције и полијике: Слика жене у филмовима (2014–2024) који темајизују Косово и Мејохију</i>	293
Габриела Агнес Наги, <i>Дом у райу – јерсејективна дејеша</i>	307

Јована Б. СУВАЈЦИЋ*

Зорана З. БУПИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

КОСОВО И МЕТОХИЈА У ПУТОПИСИМА ДУШАНА КОСТИЋА: ТЕМАТСКО-МОТИВСКА, ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКА И ИМАГОЛОШКА АНАЛИЗА***

Ајсџиракџи: Песник и писац Душан Костић својим поетским делом стекао је назив *лирској лејтџици* Југославије (Драган Јеремић). Он је био и посвећен путописац и у бројним путописима дочарао је различита насеља и пејзаже бивше земље, међу којима и Смедерево, Врање, Крушевац, Мостар, Столив, али и градове и насеља на Косову и Метохији. Истраживачки фокус овога рада чине путописи посвећени Приштини, Призрену, Пећи, Косову Пољу, Новом Брду, Ораховцу, Ђаковици и Витомирици, из књига *Крајеви и људи* (1954) и *Путовања* (1979). У наведеним путописима Костић представља неколике аспекте Косова и Метохије: митско-легендарно Косово, али и селективни историјат појединих топонима и локалитета на КиМ из времена припадности Отоманском царству, Краљевини Југославији, као и Федеративној Народној Републици Југославији. С обзиром на природу жанра, и поред заступљених историјских слојева, у Костићевим путописима преовлађује слика садашњице педесетих година XX века, с истакнутим темама модернизације, урбанизације и индустријализације описаних предела, и развоја културног живота у њима. Одабрани спектар тема одражава се и на језичко-стилске особености путописа о Косову и Метохији. Кроз анализу функционалностилског раслојавања језика, ефеката стилске пререгистрације и доминантних стилских фигура, циљ је указати на значај социјалистичког (речника) напретка педесетих година. Стварност, која се огледа у језику, у Костићевим путописима представљена је кроз прожимање два функционална стила – публицистичког и књижевнoуметничког, чему доприноси поступак стилске пререгистрације, док утицај контраста и осталих стилских фигура осветљава однос *ми* и *групи*.

* Истраживач приправник, ORCID 0000-0002-7045-6463, jovana.suvajdzic@gmail.com

** Истраживач сарадник, ORCID 0000-0002-3195-9754, cupiczorana1194@gmail.com

*** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

Настојаћемо да мотивско-тематском, имаголошком и језичко-стилском анализом путописа покажемо да Друго ових текстова није етничко друго и другачије, већ идеолошко и политичко, откривајући *флуидносћ косовско-метохијској идентитетској*.

Кључне речи: путопис, тематско-мотивска анализа, имагологија, језичко-стилска анализа, функционални стилови, стилска пререгистрација, Косово и Метохија, Душан Костић.

Године 1954. у песми „Друговање с друмовима“, песнички субјект Душана Костића истиче: *Ја сам браћанин земље, свих брадова, свих // предјела, // свих села* (Костић 1964: 142). Поред тога што је представљало предмет поетске усмерености, извор лирске инспирације и знак лирског сензибилитета у свим фазама развоја Костићеве поетике, због чега је у синтетичком тексту Драгана Јеремића Костић стекао назив *лирској лейтмотивској земље ове* (Јеремић 1973: 344),¹ описивање предела је задуго чинило и песникову *прозаичнију* професију. Наиме, Душан Костић је као новинар *Полијике* у периоду након Другог светског рата, између 1951. године и 1977. године, писао путописне репортаже за суботње издање овог гласила, а сарађивао је крајем четрдесетих година и с *Борбом* и *Књижевним новинама* (Вулевић 2008: 98). Током овог незанемарљивог периода настајали су путописни текстови посвећени и настали на основу утисака о готово свим важним крајевима социјалистичке Југославије (Македонија: Охрид, Вевчани, Битољ; Црна Гора: Подгорица, Плав, Херцег-Нови; Хрватска: Пореч; Србија: Смедерево, Крушевац, Врање, Рашка, Сремски Карловци, Бачки Петровац, Вршац; Босна и Херцеговина: Фоча, Чапљина, Мостар, итд.). Њих 192 (путописа) скупљено је у шест књига: *Крајеви и људи* (1954), *Градови у пролазу* (1957), *Градови-море-камен* (1965), *Имјерсије – Виђења Херцеј-Новој* (1976), *Зайиси о људима* (1976) и *Путовања* (1979). У овом раду истаћи ћемо као вредне истраживачке пажње путописе о насеобинама на Косову и Метохији из књига *Крајеви и људи* и *Путовања*. Реч је о текстовима који читаоцима приближавају Приштину („Приштина какву гледамо“, 1951), Призрен („У граду извора и љепоте“, 1951; „Поглед са Каљаје“, 1954), Пећ („У Пећи – граду родном и вољеном“, 1951; „Прољећни осмех иза облака“, 1954), Косово Поље („Метохијом и низ долину Ибра“, 1951), Ново Брдо („Град сребрни, у истину и златни“, 1956), Ораховац („Ораховац под кишом“, 1954), Баковицу („Пјешаке, у ствари, треба вољети“, 1954) и Витомирицу („У селу јунака“, 1954) с почетка и средине педесетих година ХХ века.

Иако нису били предмет подробног проучавања, путописи Душана Костића једногласно су оцењивани од стране критичара (Драган Јеремић,

1 О односу између дескриптивног и рефлексивног у поезији Душана Костића, из аспекта преиспитивања првобитне рецепције песниковог дела, писали смо у раду „Ресемантизација фитонима божура и топонима божурове горе у песми 'Гора божурова' Душана Костића“ (Сувајцић 2023).

Радомир Ивановић, Чедо Вуковић) као локус сусрета одлика које везујемо, с једне стране, за пол публицистичко-репортажног, а с друге, за пол књижевноуметничког текста. Из критичких написа јасно је да се степен наведене *интерференције* (Ивановић 1994: 144) – која у дубљем смислу подразумева двоструку интенцију текста с обзиром на садејство његове комуникативно-сазнајне и естетске функције (Дувњак Радић 2021: 12), а која је и иначе својствена новинарском путопису и путописној репортажи (уп. Дувњак Радић 2021: 52–54) – мора процењивати идући од текста до текста, с различитим могућностима уопштавања и стварања типологија.² С наше стране, у делу рада који се тиче језичко-стилских одлика Костићевих путописних текстова о Косову и Метохији, вратићемо се овом жанровском питању, односно обратићемо пажњу на инхерентну *хибридност* (Кашанин 1968: 347, према: Дувњак Радић 2021: 14) путописног жанра из перспективе преплитања публицистичког и књижевноуметничког стила. Циљ језичко-стилске анализе путописа Душана Костића јесте осветлити *хибридност* жанра кроз функционалностилско раслојавање језика које доводи до особености путописа као међустила (публицистичког и књижевноуметничког). Наведеном допринеси и поступак стилске пререгистрације, утицај доминантних стилских фигура (контраст, метафора, антитеза, апострофа, синестезија), који осветљавају однос *ми* и *други* – социјалистички напредак прати и социјалистички речник напретка. Анализом новинарских репортажа Душана Костића које поступком стилске пререгистрације прерастају у путописну књижевност, открива се *флуидност* *косовско-метохијској идентичности*, што је преовлађујућа тема путописа. Интертекстуалност и цитатност доприносе осветљавању литерарности путописне књижевности, што се у примерима Душана Костића огледа у односу *пре* и *после*. Социјалистички напредак који је у наведеним путописима у саоднос са речником напретка, помоћу доминантних стилских фигура оправдава функционалностилску диференцираност, односно *хибридност* жанра.

Додајући на сложености одређења Костићевих текстова, Радомир Ивановић наводи да се, поводом одређивања природе својих путописних дела, сам Костић опредељивао за одредбе *зайиси* и *импресије* (Ивановић 1994: 144), чиме је наглашавао тренутачност и актуелност забележеног, задржавајући ипак поетску конотацију ознаке *импресија*. Основни предмет

2 Чедо Вуковић у есеју „Пјесник-путник-путописац“ Костићеве путописне текстове дели на две групе: на *развијеније књижевне њутописе* и *краће рејортерске зайисе*; текстове прве врсте развијеним чине паралелни приповедни токови који укључују *казивања о њрироди* [...] *њодсјећања на њрошлост* [...] *указивање на савремене мијене* [...] *оцртивање ликова и судбина људских њри усјујним сусрећима* [...] *усамљеничка аућорова размишљања* (Ивановић 1994: 147–148). За Радомира Ивановића се путописи Душана Костића, према критеријуму основног предмета (пут)описања (историје, пејзажа или портрета људи), могу разврстати на *љейописе*, *грумописе* и *живојописе* (Ивановић 1994: 152–154).

нашег рада биће повлашћене теме Костићевих путописа о Косову и Метохији – теме модернизације, урбанизације и индустријализације, које, у односу на Костићеву поделу, сагледавамо као чиниоце који оснажују *зайисничарску*, референцијалну, информативну, другим речима, репортажну страну ових путописа. У томе нас охрабрује предлог Радомира Ивановића да сагледамо развојност Костићеве путописне праксе имајући на уму и

расправу о културном и књижевном миљеу у коме су настајале репортаже и путописи, јер је временом (а нарочито од половине педесетих година) долазило до промјене стваралачке парадигме, опште и појединачне, а то је утицало на ширење пишчевих интересовања и освајање нових облика стваралачке слободе (Ивановић 1994: 148).

Управо од 1951. („Приштина какву гледамо“) до 1956. године („Град сребрни, у истину и златни“), у том периоду смене парадигме, заправо постепеног опадања заступљености и снаге социјалистичког реализма као *ојшиће* али и, у Костићевом случају, *појединачне* доминантне поетике,³ настаје корпус текстова који су у нашем истраживачком фокусу.

Први део рада посветићемо инвентару тема и мотива везаних за послератне економске, индустријске и урбанизацијске подухвате и достигнућа. Открићемо који аспекти ових тема повезују Костићеве путописне текстове о Косову и Метохији, а сагледаћемо и какав став заузима путописни субјект у односу на њих. У односу на побројане оквирне теме, применићемо основне постулате имаголошке анализе на текстове из одабраног корпуса и сагледати компоненте имаголошких слика Краљевине Југославије и Албанаца у њима. Испитаћемо у којој се мери из анализе ових слика, а у вези с темом модернизације, може потврдити следећа теза коју у раду постављамо: да имаголошки алтеритет ових путописа представља идеолошко, а не етничко и национално страно, другачије и различито.

3 Према Радомиру Ивановићу, поетски опус Душана Костића протеже се кроз пет стваралачких фаза: *прва фаза обухвата међурајини период (1931–1941), друга - рајини период (1941–1945), трећа - период социјалистичког реализма, односно естетичког монизма (1945–1952), четврта - период естетичког плурализма (1952–1974), [...] док петта фаза стваралачка обухвата период све најлашеније дисперзије стваралачког интересовања, формалног и садржинског разбоковања (1974–1993)* (Ивановић 1994: 121).

На прелазу из фазе праћења диктата социјалистичког реализма у период у ком је Костић *смогао снаге да пронађе нове изражајне могућности, да разуди социјална интересовања и да обојати видове поетске трансозиције* (Ивановић 1994: 124), рађа се одабрани скуп путописних текстова о Косову и Метохији. За Душана Бошковића, аутора монографије *Естетика у окружењу: спорови о марксистичкој естетици и књижевној критици у српско-хрватској периодници од 1944. до 1972. године*, естетске доминанте мењају се у култури југословенског социјалистичког друштва педесетих година 20. века. Према Бошковићу, до 1950. године на снази је било *доба сакрализације, доба настанка свакојаким светињама које су, у иринцији, биле заштићене од сваке критике, док приближно, од 1950. [...] до краја 1972. године траје циклус интелектуалне секуларизације, везан за културна, књижевна и друга уметничка остварења, али не и за сферу политике јер стварна политичка секуларизација још није достигнута* (Bošković 2003: 9).

1. ТЕМАТСКО-МОТИВСКА АНАЛИЗА КОСТИЋЕВИХ ПУТОПИСНИХ ТЕКСТОВА О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Модернизација, урбанизација и индустријализација били су процеси од највеће важности у првој послератној деценији у ФНРЈ, а подразумевали су, сумарно речено,

велика инвестирања у електрификацију и хидроградњу, подизање фабрика црне и обојене металургије, изградњу машинских постројења и фабрика хемијске индустрије, отварање нових рударских басена, механизовање рударске производње и изградњу саобраћајне инфраструктуре (Dobrivojević 2013: 21).

Упоредо, било је предвиђено да настојања у области привреде прате и широке акције описмењавања народних маса, односно велика улагања у образовање и културни живот.

Мислимо да нам текст Милана Богдановића „Нови мотиви у преображају нашег живота“, објављен 1948. године у *Књижевним новинама*, може показати какав је био статус ових тема у послератном културном и књижевном животу крајем четрдесетих и почетком педесетих година. Најпре, модернизацијска настојања послератног друштва Богдановић подводи под појам *изградње* друштва (Bogdanović 1948: 2). Он истиче велики утицај који ова настојања имају на свакодневни живот људи те да, управо због тог утицаја, она морају бити обрађена у сувременој књижевности која треба да тежи *здравом реализму* (Bogdanović 1948: 2). Након ових основних поставки текста, Богдановић поставља сугестивна питања: *А да ли је код нас лијература довољно будна за све нове појаве које се условљавају њаквим значајним и коренијим економским преокрећима? Да ли у њу продиру нови мотиви којима они наш животи ојлођују?* (Bogdanović 1948: 2) У наставку, аутор сâм одговара: *Мојло би се рећи да наш писац још није довољно обрађио њажњу на факторе који извесна ствања условљавају, иако није осџао њејонесен самим њим ствањима* (Bogdanović 1948: 2). Иако у закључку чланка Богдановић тврди да *[о]вај чланак и није њаписан са друјом њежњом, већ да њисцу ствараоцу њобуди стваралачку њажњу и на овај сектор нашеј животи* (Bogdanović 1948: 2), други његови делови показују да текст шаље и јасне сигнале како треба и не треба писати:

У нашој литератури која тумачи наш данашњи тренутак има доста акцената који су достојни одраз времена, али они углавном казују и оживљују стања, а не пулсирају довољно оном, живом, животном топлином која се јавља само кад се писац сретне са величином и лепотом људскога у стањима у којима оно стваралачки дејствује (Bogdanović 1948: 2).

Целина Богдановићевог текста шаље, видимо, директан прекор, али и подстицај писцима да укључе мотиве из *изградње* у своја дела, као и нормативан предлог приступа тим мотивима. Видећемо како *наш йисац*, Душан Костић, одговара на ове захтеве.

У опису насеља и предела, донетим жанр-сликама из живота локалних људи и другим мотивима, сваки од елемената прогреса евоцира се, у већој или мањој мери, у путописима Душана Костића. Текст „Приштина какву гледамо“ у целости је, тако, проткан знацима позитивне измене града: широке, поплочане улице и магистрале замениле су блатњаве сокаке, градску панораму улепшавају *јайто новийодийнујих йавиљона са својим шаблонизованим и монојоним фасадама и балконима* (Костић 1954: 249), позориште и музеј, док се околина Приштине мења на ползу њених становника захваљујући приступачном излетишту Грмија.

Друге Костићеве путописе не одликује у истој мери заступљеност теме прогреса, већ поједини објекти и предмети у сликама насеља (Призрена, Пећи, Косова Поља, Новог Брда, Ораховца, Ђаковице, Витомирице) фигурирају као његови *весници*. Зато сматрамо да, пре него што те делове путописних слика побројимо, на примеру путописања Приштине можемо показати став путописног субјекта према процесима који мењају изглед града. Пишући о модерној Приштини, Костић се придржава референцијалне путописне стратегије и набраја историјске привредне, урбанизацијске и културне чиниоце послератног приштинског живота. Наиме,

Приштина, као седиште органа Аутономне косовско-метохијске области била је предмет посебних улагања са циљем да достигне економски и културни ниво осталих политичких центара у држави. По окончању рата започета је изградња Дома културе у Приштини, а ова зграда је 1948. године постала здање новоформираног Обласног народног позоришта. Обласна народна библиотека је формирана у Призрену 1944. године, а 1947. године премештана је у новоизграђено здање у Приштини. Исте године отворен је Обласни народни музеј у Приштини [...] (Вукадиновић 2021: 365–366).

Већина ових новоуспостављених културних институција проналази своје место у Костићевом путопису као важан део свакодневног приштинског живота:

хтјели бисмо у позориште, „Догри јол“ из Призрена (турско културно друштво) даје вечерас приредбу. Али – тамо је гужва. Ни прићи благајни, степеницама, освијетљеним прилазима нове позоришне зграде чудног, помало оријенталног стила. [...] Музеј, иначе, није особито богат; састоји се из археолошког и етнографског материјала, затим материјала из ослободилачке борбе. [...] Музеј није обиман, али има прилично драгоцјеног материјала и добро је што постоји. И што се стално допуњује (Костић 1954: 249–250).

Последње две реченице овог цитата наговештавају нам стратегију која надограђује референцијалност Костићевих путописа, и показује њихову припадност фази приклањања нормативном социјалистичком реализму. И поред тога што запажа одређене мањкавости, недовољности у модернизацији Приштине, путописни субјект критику доследно негира пројектованим даљим развојем града у социјалистичком духу:

Старог, додуше, још има. Још је доста тога што ваља збрисати и *ишћо ће свакако йодглећи вољи модернизације* [...] Да, гради се много. *Градиће се и више*. Спољашњост града се мијења – упорно, смишљено, релативно брзо. *Персијективне задовољавају, радују чак*. Чак и сада, кад је град још без канализације, кад се чистоћа одржава једино метлом (Костић 1954: 248, означила Ј. С.).

У овом погледу Костић се придржава основног захтева који је социјалистички реализам постављао књижевности: *Социјалистички реализам је умјетности, која захтијева од умјетника да, иривржен сиварности, изрази сиварности, али не као њен заробљеник, нећо с йерсијективом будућности йред очима* (Ervin Šinko, „Kulturna baština i socijalistički realizam“, Воšković 2003: 48).

Слично се подастирање критичког дискурса, односно дидактично, *конструјивно*⁴ описивање стварности не само каква јесте већ и каква би требала да буде, запажа у другим текстовима о косовскометохијским градовима и насељима. То је разумљиво будући да у путопису као жанру

[н]ије реч, дакле, толико о *истинијом и неистинијом, колико о начинима језичкој обликовања које је на делу у йујојису*, а које рачуна на конкретне елементе актуелне перцепције времена и простора – односно на различите видове расподеле видљивог и представљивог који се односе на књижевност у целини, *међу којима је 'објективизам' само једна од мојћности* (Гвозден 2011: 28–29, означила Ј. С.).

Призрену су посвећена два текста, „У граду извора и њепоте“ и „Поглед са Каљаје“. У првом тексту, Призрен се читаоцима представља као помало изолован, *конзервиран* град (Костић 1954: 254), у ком маркери модерности нису тако изразити као у Приштини. Њих, међутим, има, највише у области урбанизације и развоја културног живота:

Грађани су подигли лијеп дом културе, биоскоп, стадион, зграде за металску задругу и столарско предузеће, неколико пољопривредних зграда на градској економији, двије школе, мост. [...] Културни живот развијен је и по школама (којих има подоста), и у синдикату. Отворена је и градска библиотека (Костић 1954: 255).

4 О појму *конструјивне* критике у социјалистичком реализму в. Сувајџић 2021.

Текст „Поглед са Каљаје“ продубљује увиде из путописа-претходника који се тичу успореног развоја Призрена; уколико је раније био *конзервиран*, овај град је сада у *зайећку* и *дијели судбину градова на ираници* (Костић 1979: 38). Ипак, будући да мора остати при светоназору верничког оптимизма, тема прогреса града и у овом путописном *зайису* завршава на позитивној пројекцији завршених инфраструктурних пројеката:

Па ипак, не кажем, *уџисак забаченостии можда ће се ускоро оџклонийи*. Можда кад Призрен нађе себе у сплету нових путева – оног кроз Шару до Тетова, и оног од Дубровника за Атину. [...] Оба друма значиће много за ово мјесто, јер ће појачати његове везе са свијетом, живнути га економски и туристички – особито кад се приведе крају још и пруга трасирана већ до пред сам Призрен – та несуђена жељезничка веза наша са Скадром и Албанијом (Костић 1979: 39, означила Ј. С.).

Емотивна компонента доживљаја Пећи у путописима „У Пећи – граду родном и вољеном“ и „Пролећни осмјех иза облака“ јача је него у другим Костићевим путописним текстовима, а најављена чињеницом да је Костић везан за Пећ родним везама и околностима рођења. Деморалишући улаз у град преко натрулог моста на Бистрици наговештава да *Пећ је сџара и џрасџара варош, с неуљедним и доџрајалим кућама, с блаџњавим џије-сним улицама – без калдрме, и без џроџоара, без канализације и водовода* (Костић 1954: 265).

У непосредном наставку путничких импресија о Пећи, нивелишући расположење изражено у путопису и претежући тас на страну прогреса, евоцирају се иновације које за циљ имају побољшање животних услова, а које поправљају првобитан негативан утисак. Пре свега, то чине *модерна кланица која сасвим одџовара хиџијенским захџјевима, анџиџуберкулозни дисџанзер и елекџрична ценџрала џојачана [...] још једном џурбином* (Костић 1954: 265). Путопис се у складу с појачаном афективношћу при сусрету с родним градом завршава покличем лирског субјекта, апострофом Пећи и хиперболисаним урбанистичким жељама да *крену нове улице, да засјаје широко џрозори, да се џройну кровови џвоји до модроџ мира врхова...* (Костић 1954: 269).

Наслов „Пролећни осмјех иза облака“ односи се на прозирање иза делимично *облачне* садашњице Косова 1954. године ка *џролеђу*, бољитку који се предосећа. Овај текст садржи најдиректнију потврду о подједнаком значају референцијалног и потенцијалног, виђења и вере у Костићевим путописима, овде дату поводом (не)довољног развоја Пећи:

Ја вјерујем у Пећ која ће биџи, иако се још засад споро подиже. Тешко је, уосталом, средити и уљудити овај хаос улица и кућа, још теже је то учинити на пречац и преко ноћи. Међутим Пећ се мора

модернизовати. Град и почиње да скида своју древну љуштуру: само тако освојиће љепоту за себе и за оне који му буду долазили“ (Костић 1979: 28, означила Ј. С.).

Како наводи Владимир Гвозден у студији *Српска њујоркиска култура 1914–1940*,

не морамо да се сложимо ни са путописцима ни са њиховим критичарима, али је битно да продубимо утисак да је напетост *и*ра између *мојућеи* и *немојућеи*, прихватљивог и неприхватљивог, моралног и неморалног писања главни елемент поетике и политике модерног путописа у његовом односу према стварности као специфичној расподели чулног израженог кроз хронотопе сусрета (Гвозден 2011: 16, означила Ј. С.).

Костић чврсто стоји на полу *мојућеи* као исправног и моралног путописања и тиме показује политички, идеолошки интерес свог дела. На директније идеолошки, пропагандним социјалистичким паролама близак језик Костића надахнује Ораховац 1954. године:

Много је акција које чекају да се ставе у покрет, да се премосте наталожене тешкоће, да се превазиђе заосталост. Али ни Ораховац није дубока позадина социјалистичког фронта, *овдје је биџика већ разјорена и врло жива, и у својим одговарајућим формама. Овдје се социјализам заиста ипрудима носи и износи* (Костић 1979: 16, означила Ј. С.).

Поред екскламативног призивања модерности („У Пећи – граду родном и вољеном“) и горљивог убеђивања у непоколебљивост вере у процес модернизације („Пролећни осмјех иза облака“), делови текста који откривају став путописног субјекта према процесима усред којих се налазе насеља на Косову и Метохији педесетих година јесу дескриптивне партије, тачније, описи пејзажа. Објекти модернизације, индустријализације и урбанизације не утичу само на лице града или насеља у ком се налазе, већ и на предео око насељених места, темељно мењају *линију хоризонтиа* према којој се управља поглед путописног субјекта. Притом се те измене могу доживети као нешто што доприноси лепоти и моћи крајолика, или као погрешни избори који откривају људски немар и неразумевање предела. У првом случају, који је чешћи у путописима Душана Костића, ствара се ефекат поетизације, естетизације продуката модерних процеса, док се у другом случају разобличавају незграпност, несклад и непримереност модернизацијских пројеката у природном амбијенту.

У већ наведеном цитату из текста „Приштина какву гледамо“, путописни субјект рудник Ајвалија доживљава као неодвојиви део приштинског крајолика:

Недјеља је. Рудник Ајвалија не ради. Једино *електрична централа дахће*, остало је све у тишини. Нико нас не зауставља, никог не сретамо. *Лифти стоје на хоризонтима*. Нагињем се; пода мноме гротло, мрачно већ одмах – из њега бије пара непрестано, *као да земља уздржано дише* (Костић 1954: 251, означила Ј. С.).

Рудник се поетизује употребом персонификације, тако да се наглашава мистично доживљен ритам рада електричне централе који се уклапа у општије ритмове природе (*дисање земље*). Исти путопис, у завршним својим деловима, поводом описа рудника Голеш, читаоцима предочава наслојавање историјскокњижевних референци у ком најживљи утисак оставља индустријализована садашњост:

Браћамо се. Тамо, пред нама, Косово Поље и Голеш са својим сивозеленим обронцима освијетљеним сунцем које, баш у овом часу, запада негдје иза облака. Велика је Голеш Планина. Позната је она из народне поезије: замакао је за њу Вук Бранковић онда кад је било најтеже. *Сада нам ојуг нашу бијели навилци дима* – то нас с њених падина *йоздрављају млада окна рудника мајнезија*. *Весело је шај дим* у тихо ово предвечерје (Костић 1954: 251–252, означила Ј. С.).

Персонификација није стран поступак у путописној дескрипцији, имајући у виду да ова фигура има своју улогу у *конкретизацији, оживљавању и сликовитости израза* (Роровић 2010: 523), одликама које представљају циљ сваког амбициознијег путописца. У цитату из Костићевог путописа расположење путописног субјекта више не одражава природа, већ то чини продукт процеса модернизације, ком се приписује стање веселости, асоцијативно повезано с надређеним атрибутом *младости*: окна рудника су *млада*, она *йоздрављају* путнике-намернике постајући тако и симбол младог југословенског социјалистичког друштва – његове живости и снаге.

Дочаравање крајолика око Косова Поља у тексту „Метохијом и низ долину Ибра“ – пејзажа који нестаје из вида путописног субјекта смештеног у возу који се креће ка новим крајевима Косова и Метохије – снажно обележава визија Трепче као утопијског града који се светлошћу издваја у надоласећем мраку вечери: *Сушон је, и мрак осваја. Пролазимо йоред Трейче. Безброј сијалица, као у трагу о коме смо машинали. Конйуре њене имйонују, увјеравају. Све је йуића ноћ. Поред нас, сйойу у сйойу, мушан Ибар – не видимо да шече, не вјерујемо да шуми...* (Костић 1954: 274). Преузимање колективне перспективе упућује на заједништво у маштању о бољитку, замишљању индустријског развоја које деле путници с којима путује путописни субјект, али и сугеришу постојање шире заједнице *машишара* коју чине и они који путопис читају и накнадно доживљавају грандиозност Трепче и контраст њене осветљености, јасности њених контура и њене појаве према *йусйини* ноћи, *мушном* Ибру, општем неразабирању у *мраку који осваја*.

Близу поступцима естетизације и поетизације објеката насталих модернизацијом предела јесте и мотив *ошимања од блаиша*, заступљен у путничким *зайисима* и *имйресијама* о Приштини, Пећи и Косову Пољу. Најзапаженији је овај мотив у тексту „Приштина какву гледамо“, где динамичан уводни пасус фланерски предочава читаоцима истовременост ходања поплочаним приштинским улицама и рађање утисака, сећања и рефлексиија поводом њих:

Читава једна улица, Улица Југословенске армије, *израсџа џа-корећи из блаиша, ошима се од њеја, џобјеђује ја* [...] Стари Диван јол – *џјескобна и блаињава улица – сага широка и џојлочана*, води са жељезничке станице, као магистрала, право у центар (Костић 1954: 247, означила Ј. С.).

Постајући тако својеврсна фигура трансформације, мотив *ошимања од блаиша* указује на вишеструку измену стања објекта који се посматра: на прелазак, дословно, из стања необликованости у стање обликованости, али и на, у пренесеном смислу, силовит искорак из друштвене запуштености у модерне цивилизацијске токове.

С друге стране, путописни субјект не увиђа само грандиозност модернизацијских пројеката. Текст настао поводом прве Костићеве посете Призену, „У граду извора у љепоте“, показује како иновације могу бити непромишљене и показивати погрешан однос према наслеђу и конзервацији историјских локалитета, став без имало пијетета према прошлости, који се у целини путописа осуђује. Реч је о посети путописног субјекта запушеном Душановом граду и манастиру Светих Архангела, и његовом суочавању с гротескним наличјем рапидне модернизације, где формализам претеже над смислом измена:

Сад стоје патрјци кула и бедема око цркве, остаци капије код некадашњег висећег моста коме се једва назире трагови. И у средини, у рушевини тој огромној – остаци манастира. [...] Сједимо на широком постољу са којег се некада дизао моћан стуб. Пред нама зјапи јама Душановог гроба – запуштена сасвим, испревртаних плоча, празна, с ижђикалом купиним и трњем што несметано и бестидно ниче [...] А на два-три корака од гроба, ту међу темељима, *шџирчи џелефонски стџуб! Брује жице над гробом и над развалином. Учине ми се као да је џо џободено какво џиновско средњевјековно койље* (Костић 1954: 260–261, означила Ј. С.).

Делује као да симултано сапостојање историјских епоха у једној слици, средњевековног града и телефонског стуба, код путописног субјекта најпре изазива осећај апсурда, дереализације стварности у којој стуб постаје *џиновско средњевјековно койље*. Непосредно се затим, међутим, утисак освешћује и претвара у најдиректнију осуду модернизацијских тековина у овим путописима:

И би ми криво. Криво на наше људе. Зашто баш овдје да усаде бан-деру! Могли су лијепо, уз цесту. Потсјети ме то на Дукљу, на инжењере који спроведоше пругу преко остатака римског града – игноришући археологе потпуно. Откуд то непоштовање старина? (Костић 1954: 261)

Прецизније речено, овде није реч о дискредитовању самих иновацијских процеса, већ слепог повиновања императиву модернизације без освртања на постојећу историјску, културну, друштвену баштину.

ИМАГОЛОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ ТЕМЕ МОДЕРНИЗАЦИЈЕ У ПУТОПИСИМА ДУШАНА КОСТИЋА О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Већ је Данијел Анри Пажо, француски компаратиста и доајен имаго-лошке мисли, истакао да се предмет имагологије – друштвени имагинари-јум, с основном јединицом слике као емотивне, афективне, стереотипне, дискурзивно створене и културално уветоване представе о страниј земљи, странцима и културној другости – пре теоријског освешћивања и формирања дисциплине, традиционално могао наћи у *лијератури о њујорканима* (Раџо 2022: 62), тачније, уз области књижевне типологије и естетике рецепције, у књижевнотеоријском проучавању путописа. Прворазредни *имајошћий-ски њекстјови*, тј. текстови у којима се по правилу проналазе хетерослике (слике о Другом), а посредством њих и за њих везане, и аутослике (слике о сопственом), за Владимира Гвоздена јесу *њујојиса и фијурације њујојиса у романима, њријовейкама, есејима, књижевнокрњијичким њекстјовима* (Гвозден 2001: 219). Јасно је да жанровске поставке путописних текстова, с основном претпоставком о измештености путописног субјекта чији је основни задатак и циљ да ту измештеност опише у односу на земљу, људе, обичаје, свакодневицу с којима се сусреће, погодују развоју и ширењу пред-става о различитом, другом, страном, блиском или далеком, егзотичном, зазорном итд.

Не остајући на нивоу жанра, сматрамо да је имаголошка оптика погодна за сагледавање Костићевих путописних текстова зато што се у њима јавља нарочита позиција путописног субјекта као истраживача некада познате, блиске земље, која је у његовом одсуству доживела знатне измене, па се сада поновно доживљава као да је први пут посећена. Такав однос спознајне и емотивне реевалуације области *родне и вољене* (Костић 1954: 26) подр-жава снажан темпорални пресек приметан у свим путописима, подела на *њредрајино* и *њослерајино*, који пре сугеришу онтолошку него временску оделитост. С друге стране, Краљевина Југославија се из перспективе идеја и идеала комунистичке интернационале, односно марксистичког интер-национализма показује као другост која преузима обележја националног наспрам декларисаног наднационалног.

Имаголошкој анализи Костићевих путописних текстова о Косову и Метохији приступамо имајући у виду да *колање некој националној атрибуцији значи да ја у дискурзивној традицији латентно прапиши њејова мојућа сујројност* (Leerssen 2009: 110, према Ahmetagić 2018: 17). Наводећи досад исцрпно мотиве који се тичу шире теме модернизације и индустријализације у Костићевим путописима, видели смо да у њима ова питања попримају толики значај да одлике *модерној, савременој, пројресивној, најредној*, које се везују за младо социјалистичко друштво, задобијају димензије националних атрибута. Више од латентног, присуство супротних атрибута, који задобијају подједнако нормирајућ статус, али у смеру стереотипа, запажа се у Костићевим текстовима у сликама предратних насеља и градова на Косову и Метохији, где се негативна атрибуција приписује капиталистичкој, грађанског Краљевине Југославији. Јединицу имаголошког истраживања, слику, размотрићемо у Костићевим путописима обазујући се на њене компоненте: *реч, хијерархизовани однос и сценарио* (уп. Раžo 2022). На нивоу речи наилазимо на негативне представе, стереотипе, о Краљевини Југославији. Хијерархизовани однос у мрежу слика коју постављају Костићеве путописи уводи представе о Албанцима, док сценарио сагледавамо, уз свест о ограничењима рада, у односу на дискурс о наведеним другима и другостима који је постојао у тадашњој широј јавности.

Уколико се из целине посматраног корпуса Костићевих текстова послератно социјалистичко друштво пре свега указује као агенс модернизације на Косову и Метохији, имајући у виду основну структуру имагинаријума коју поставља имагологија – структуру мисаоне схеме одређене *дубоком бийоларношћу: иденитијетет vs. алтеритијетет, ири чему се алтеритијетет сматра сујројним и комплементарним појмом у односу на иденитијетет* (Раžo 2022: 31) – модернистичком и модернизацијском идентитету ФНРЈ мора се супротставити алтеритет који је носилац (анти) вредности *традиционалној, заситарелој*.

Већ у тексту „Приштина какву гледамо“, у уводним пасусима путописа, поставља се биполарност по оси модернизацијских/конзервацијских импулса:

Изненадила ме Приштина. Ја сам се све досад при помисли на њу, мрштио [...] Јер, запамтио сам њено блато и њене јесење магле и досадне ране сутоне [...] *Сайуишник мој, професор, џамити и јоре – џамити Приштинину из 1914, убоју, јадну, очајну*. Кроз главну улицу, на корзу, шетачи су ишли заједно с биволима, коњима, колима, са свакојаком стоком што се враћала с испаше – заливани издашно густим сметовима прашине. [...] *Кайишалистичка Јујославија није ни ирсјом макнула на уређењу и иодизању прада, она је само конзервирала, довела ијаду оно ишио је већ и онако било ситаро и доштрајало још ирије балканских райиова*. У наше дане, међутим, Приштина доживљава своје пролеће. Рађа се наново. Дике се темељитије него икад (Костић 1954: 248, означила Ј. С.).

Ова сцена у највећој мери доприноси грађењу слике, она представља најплодоноснији извор за успостављање, на нивоу речи, лексике која нормативно представља Краљевину Југославију.

У овој фази, имагинаријум на који упућује та слика у речима или та сликовна лексика, јесте нека врста репертоара, речник слика: то је појмовни и афективни алат једне или више генерација, једне друштвене класе или је заједнички већем броју друштвено-културних саставних делова (Раžo 2022: 44).

Важно је приметити да се *убојосић, јад, очај* везују за сећање на Приштину након Балканских ратова, након припајања Краљевини Србији, а пре Првог светског рата или у првој години Великог рата, пре бугарске окупације. Та Приштина је и *рурална, ајрарна, нејосићољубива* (у погледу услова за живот), *неразвијена*. Краљевина Југославија је у односу на Приштину у годинама након Првог светског *немарна, конзервајторска*.

Реч је, као компонента слике, у највећој близини стереотипа, који је, према Пажоу, *мономорфна и моносемична фигура* (Раžo 2022: 37), дакле окамењена, једнозначна, реч која своди мноштво садржаја на најупечатљивије, најчешће негативне аспекте, а која се због те економичности лако уклапа у све жанрове, па и у путописно-репортажне текстове попут Костићевих. Због функције директног приписивања одлика Другом, стереотип се често јавља као атрибут (Раžo 2022: 37). За Краљевину Југославију се у цитираном тексту везује само атрибут *кајитићалистичка*, што читаоцима Костићевог путописа посредује, у складу с природом стереотипа, *минимални облик информација за максималну, најмасовнију моћу комуникацију* (Раžo 2022: 38). Овај атрибут изражава суштину разлике између Краљевине Југославије и ФНРЈ у двама економским системима, уз подразумевање семантичких наслојавања речи *кајитићалистиа* у периоду након Другог светског рата (*кајитићалистиа* као *малојрађанин, бирократиа, њијавица, екслоатијатор*). У духу имагологије, у којој хетероимаж неминовно одређује аутоимаж, стереотип о *кајитићалистии*, попут свих стереотипа, расветљава нешто и о средини у којој се изриче: *он открива њаутиолошку културу из које је у користи неколико есенцијалистичких и дискриминајторских тврдњи одсад искључена свака кријичка анализа* (Раžo 2022: 39). О затомљености самокритичког духа у корпусу Костићевих текстова о Косову и Метохији писали смо у претходном одељку рада.

Другде се у Костићевим текстовима не евоцира директно Краљевина Југославија, али се њено стереотипизовано присуство ишчитава из временских ознака *јорайно, јредрайно, јре*, као у путопису „У Пећи – граду родном и вољеном“: *За ових неколико јорайних година учињено је више него њолико година јрије, нарочићо у овој години, када је уложено далеко више и воље, и њлана, и сисћема* (Костић 1954: 265).

Релационо значење које доприноси изградњи књижевне, имаголошке слике о предратној Југославији постиже се хијерархизованим односом који

у обзир узима и друге појаве страних, националних, етничких и других група у проучаваном тексту. У случају путописа Душана Костића, то је однос путописног субјекта према Албанцима с Косова и Метохије. Док се између Краљевине Југославије и ФНРЈ успоставља однос алтеритета, о ком смо досад писали, између путописног субјекта и Албанаца тежи се успоставити однос идентитета, као у тексту „Пролећни осмјех иза облака“:

Једна се мисао непрестано јавља [...] *Срби и Албанци не моју једни без других*, ма шта било и ма шта да је бивало. [...] Свакојаке грешке, пренагњености, заосталости, примитивизам, могли су нешто да успоре ход зближавања, али *никако да убију или да пошитоно онемоћуће велику идеју брајсства међу људима* (Костић 1979: 25, означила Ј. С.).

Овога пута, *кључне речи*⁵ слике о Албанцима јесу *заједништво, међузависност, брајсство, заједничка историја, зближавање*. Други текстови богате лексичку мрежу ове слике: након читања путописа о Витомирици („У селу јунака“), хетероимаж одређују и речи *саборци, заједничка жртва, иријателство* (Костић 1979: 30–36), док пут путописног субјекта за Ђаковицу придодаје и речи *слоја, доброћудност, помајачи* (Костић 1979: 18–24).

Најзанимљивијим се, у контексту наше теме, чини чињеница да цитиране рефлексије о нужном зближавању Срба и Албанаца прати један низ позива на разумевање и прихватање једног другачијег Косова, подстицаја

да се на овај крај не гледа очима отвореним само за бизарно и *анахронично*, за несумњиве *остатке прошле скамењеној* у поимањима, у односима, у обичајима, у начину живота чак. [...] лик се његов темељито мијења, *Косово ујавном није више оно што је било ирије десет година, ни ирије три* (Костић 1979: 25–26, означила Ј. С.).

Тако се лексичка мрежа имаголошких слика Костићевих путописа у својој суштини своди на опозицију *ириресивно* и *реиресивно*, где се алтеритет утврђује у идејном и идеолошком, а не етнички другачијем. Због ограничења овог рада, овом приликом нећемо се опширније бавити трећом компонентом слике по Пажоу – сценаријом, који на велика врата уводи контекст у изучавање имаголошке слике,⁶ али навешћемо неке историјске чињенице који могу бити релевантни за сценарио Костићевих путописних

5 *За имаголозију је, надале, као што истиче Пажо, важно 'иситивање речника', лексичке мреже ириситивне у текстовима, појмовној и афективној арсенала лексичких мрежа које иријадају већој заједници од појединачној читавоца. У сликама Другој шребало би установити систем кључних речи* (Гвозден 2001: 218).

6 Како сумарно изражава Давор Дукић, хрватски имаголог, Пажо компоненту слике коју он назива сценаријом, јасно одређује као излазак из анализе *текста* у *повијесни контекст*, односно *ирајање* за *пољем друштвеној знања и моћи* у *које се анализирају текст и његове иредоцбе смјештају; што је иираја* за оном *'обителји мишљења'* у *коју се уклаја поједина иредоцба/слика* (Dukić 2009: 19).

текстова. Текст Милана Богдановића из 1948. године показао нам је да су југословенски писци почетком педесетих година сугестивно подстицани да усвоје теме које се тичу прослављања економских и привредних достигнућа социјалистичког друштва. Хетероимаж Краљевине Југославије у Костићевим записима може се објаснити општим увидом историчара Игора Вукадиновића да *[и]оложај и њрава народа на Косову и Метохији након рајта, њарџијски функционери нису њоредили са њериодом окуџације 1941–1944. њодине, њео са њџоном Краљевине Јуџославије* (Вукадиновић 2021: 343). Поред положаја етничких групација у области, иста се схема могла користити и када се истицао побољшан економски положај народа на Косову и Метохији захваљујући модернизацији и индустријализацији. Што се тиче хетероимажа Албанаца у Костићевим путописима, руководимо се сведочењима појединаца који су живели у области у наведеном периоду и тврдили да педесетих година *[б]ило је џо време дружења, леџоџ живоџа и њриџаџељскоџ сусреџања џуди различџиџих наџиџа и вера* (историчар Богомир Станковић, према Вукадиновић 2021: 394). На основу Костићеве мисли о растућем заједништву Срба и Албанаца, праћене апелом за прихватање модерног Косова који је, с обзиром на околности објављивања текста, могао имати приступ широкој читалачкој публици, на КиМ, и шире, чини се да је и овде, као и у случају теме модернизације области, опис стварности неодвојиво везан за *џерсџекџиву будуџности џред очима* (Ervin Šinko, „Kulturna baština i socijalistički realizam“, Воšković 2003: 48).

2. ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКЕ ОСОБЕНОСТИ ПУТОПИСА ДУШАНА КОСТИЋА

Други део истраживања обухвата језичко-стилску анализу путописа Душана Костића. Анализом особености путописних жанрова, карактеристичности путописа као међустила у функционалностилској диференцијацији, дејства стилске пререгистрације и доминантних стилских фигура, циљ је указати на значај социјалистичког напретка педесетих година и утицаја на развој социјалистичког речника напретка након Другог светског рата. Стварност, која се огледа у језику педесетих година двадесетог века, у путописима Душана Костића представљена је мешавином два функционална стила – публицистичког и књижевноуметничког, чему доприноси поступак стилске пререгистрације. Контраст, персонификација, метонимија и остале стилске фигуре осветљавају однос *ми* и *груџи*, откривајући *флуџдносџ косовско-метохиџскоџ иденџиџиџеџа*.

Критеријум избора корпуса јесу године када су путописи настајали као и начин њиховог прерастања из путописних репортажа у путописну књижвност⁷.

7 *Новинарска џуџџоџисна реџорџџаџа има џпрактичну функциџу да информџше чџиџаџџе новина, али када исџиџи џексџт буде објављен у форми књџге, џџу функциџу замеџује груџџо, есџџеџско своџсџтво* (Дувњак Радић 2021: 13).

Путопис *Крајеви и људи* обухвата описивање Приштине, Призрена, Пећи, Косова Поља 1951. године, док путопис *Пућовања* садржи опис Новог Брда, Ораховца, Ђаковице, Витомирице, Пећи у периоду од 1954. до 1956. године. Педесете године, након Другог светског рата, доносе нови дух у литературу, тежњу ка модернизацији и обнављању, што се доследно осликава и у језику. Урбанизација градова утиче на урбанизацију речника, што социјалистички речник напретка и модернизације потврђује у примерима из путописа. Циљ истраживања јесте анализа доминантних језичко-стилских поступака у путописима. Кроз тумачење функционалности стилског раслојавања језика и утицаја стилске пререгистрације, стилских фигура, сврха истраживања је откривање порука које путописи носе, указивање на усаглашеност развоја градова и мењања језика, њихова флуидност али и разједињеност услед идеолошког а не етничког утицаја.

Пућојисне рејорџаже као новинарски тјекстојови, јосебан су новинарски жанр – рејорџажа са елементјима књижевној жанра – јућојиса (Дувњак Радић 2021: 45). Додали бисмо да путописне репортаже Душана Костића превазилазе публицистичку функцију и *јревазилазе своју намеру* (Јеремич 1973: 355) и добијају уметничку вредност текста. Наведена позиција новинара и путописца је подстрек за анализу стилске пререгистрације и функционалности стилског раслојавања језика у путописима. Циљ је испитати границе књижевноуметничког и публицистичког, на основу особина књижевно-публицистичког подстила. Књижевно-публицистички подстил, који припада публицистичком функционалном стилу, поступком стилске пререгистрације инкорпориран је у књижевноуметнички функционални стил, стварајући путопис као књижевну форму и добијајући естетску функцију као примарну. Значајан је утицај контраста и поређења у сликама и језику социјалистичког напретка и речника напретка, наспрам предратног општег стања. Жаклина Дувњак Радић наводи да је епоха реализма заслужна за мешање публицистичког и књижевног функционалног стила, али и развој часописа у 19. веку (2021: 267), што је значајно утицало и на писце међуратног и послератног периода.

Дела Душана Костића оправдавају статус путописа који у саоднос постављају научну објективност и прецизност са личним доживљајем и сликовитошћу. Наведени путописи, у складу са реченим, имају и дневнички карактер, аутобиографски тон, излагање у првом лицу⁸, што одговара иманентном својству документарне књижевности: *она коресјондира са стјварним светјом и јосјавља знак једнакостји између аујора, нарајора и јунака* (Дувњак Радић 2021: 164). Лабава структура која може неповољно утицати на уметничку вредност путописа (Živković 1992: 669–670) у овом случају бива решена стилистичким поступком пререгистрације, којим се добија текст са естетском језичком функцијом, а не пресудно референцијалном и конативном:

8 Више о томе у Дувњак Радић 2021, Živković 1992, Popović 2010.

Под пререгистрацијом подразумејива се могућност преузимања било којег регистра у књижевноумјетничком тексту, при чему књижевни текст, као самодвољан, може генерирати значења и ситуације путем језика (Katnić-Bakaršić 2001: 107–108). Зато што се елементи других функционалних стилова прилагођавају естетској функцији књижевноумјетничког функционалног стила, зато се и говори о пререгистрацији – накнадној регистрацији тих текстова (Katnić-Bakaršić 2001: 108). Поступак пререгистрације подразумејива прилагођавање функција некњижевних функционалних стилова (научног, разговорног, административног, публицистичког) и/или његових подстилова и жанрова умјетничкој и естетској функцији књижевног дјела (Ковачевић 2019: 169).

У анализи функционалне вредности стилске пререгистрације на примеру путописа Душана Костића, неопходно је представити и теоријски оквир функционалностилског раслојавања и припадности самог текста. Наиме, путописе *Крајеви и људи* и *Путовања* можемо сврстати у књижевноуметнички функционални стил, који је поступком стилске пререгистрације, настао инкорпорирањем књижевно-публицистичког у књижевноуметничко. Прилагођавајући функције некњижевних функционалних стилова (у овом случају публицистичког) естетској функцији књижевног дела, путописне репортаже Душана Костића постале су *јужнојистна књижевност која делује дидактичко-педагошки тиме што преноси географска знања, што учи како се посматрају људи, ња и невезаним низањем хумористичких и сатиричких зајачања. Дајући предност излајању у првом лицу или у облику писана, т. к. ошвага јужно субјективном виђењу света* (Živković 1992: 669). Основна језичка функција тада постаје експресивна, док референцијална и конативна језичка функција нису изостављене, али немају ни примарну вредност⁹.

Говорећи о два типа путописа, документарном и уметничком, важно је нагласити да им је својствен *исти мотив, заједничка линеарна композиција, која праћи јунаково крећање и описује његове доживљаје. Оба типа своју структуру уобличавају кроз низ епизода, мање или више лабаво повезаних, а перспектива приповедања даје је претешно са становишта самој приповедача* (Роровић 2010: 591–592). Међутим, *Крајеви и људи* и *Путовања* Душана Костића путничким сведочанствима, а новинарским пером, осветљавају како географско поднебље, послератну слику градова, обичаје, језик и (не)напредак, укључујући личне импресије и субјективност и тиме припадају више документарним путописима.

9 Језичке функције су наведене по типологији Романа Јакобсона. Референцијална језичка функција се односи на предмет поруке и усмерена је на њено преношење. Конативна функција је усмерена на примаоца поруке са циљем да делује на његова осећања и изазове реакцију, док експресивна (емотивна) језичка функција означава *говорников субјективни став према јоруци* (Katnić-Bakaršić 2001: 15–16).

Актуелност и информативност, односно скретање пажње на важност садашњег тренутка битне су карактеристике путописа *Крајеви и људи и Путовања*. Оне су једне од основних одлика публицистичког функционалног стила, што новинарско перо Душана Костића доказује. Путописи говоре о савременом тренутку педесетих година двадесетог века, када се писац креће градовима Косова и Метохије, уочава напредак, промене, али поетичним изражавањем сукобљава прошлост и заосталост са на- претком, урбанизацијом градова, па и новонасталим термина у језику. Претходно наведено осветљава имаголошку перспективу у анализи, а лексичка слојевитост у путописима је остварена формом дневника, односно појединим дневничким карактеристикама¹⁰, које су својствене књижевно-публицистичком подстилу. Текстови Душана Костића у неким сегментима добијају дневнички карактер те стога је семантичка инфор- мација помешана са психолошком, док експресивна језичка функција помаже асимилацији књижевно-публицистичког и књижевноуметничког, творећи путописну књижевност.

Књижевноуметничка вредност путописа Душана Костића огледа се и у присуству интертекстуалности¹¹, једној од најважнијих особина лите- рарности текста и која представља својеврсни дијалог са књижевношћу и историјом. *Преишливање текстова у оквиру текста, које нам ошкри- ва како неки текст 'чија' историју и како у себе 'укључује' историју* (Živković 1992: 291); *особина текста заснована на његовој унуирашњој повезаности с другим текстовима* (Porović 2010²: 295); *чини се да ниједан други жанр не изазива код писца такву и толику жељу за комуникацијом с делима других писаца* (Дувњак Радић 2021: 297), помаже да путописи *Крајеви и људи* и *Путовања* задрже преовлађујућу естетску функцију и оправдају лични доживљај уткан у описе током сентименталних путовања. Цитатност у тексту оправдава и његову уметничку вишеслојност. Интер- текстуалност потврђује пишчев лични доживљај у путописној форми, наглашавајући остварену позицију писца која је удаљена од примарног положаја новинара. Тиме се оправдава и поступак стилске пререгистра- ције, који је допринео да путопис који припада књижевно-публицистич- ком подстилу постане део књижевноуметничког функционалног стила. Сложили бисмо се са Жаклином Дувњак Радић која казује да *применом интертекстуалности новинарски уилоис се можда најексплицитније дејраимализује, доводећи га у релацију не са стварним, већ са литерарним светом* (2021: 298).

10 Дневничке карактеристике које се опажају у путописним бележењима Душана Костића подразумевају веродостојно, субјективно описивање временски дефинисаних догађаја и посећених предела. Лични суд носи субјективност у изражавању, а сведочанства о индустријском напретку градова поткрепљују објективност информација (више о томе в. Porović 2010).

11 Предмет истраживања није појединачна анализа интертекстуалности у путописима и њена вредност и значење, већ упућивање на њено присуство и значај, а који су у складу са главном темом истраживања.

Однос *пре* и *после* је сликовито исказан интертекстуалношћу и доприноси развоју главне теме – речник напретка прати социјалистички напредак градова и места на Косову и Метохији педесетих година двадесетог века:

Физиономија је друга, нестало је поприлично оних дотрајалих чардака којих се чак и у *Африци сјећао Расићко Пејровић*¹² (Костић 1954: 248); Као да је за многе, овдје, *Газиместѿан једно најобичније брдашице*, и оно турбе анахронизам коме човјек не види смисла. А ја сам, поред свега, у овом граду тражио још и *Илића, Ракића; Ракића особийио*. Забрујали су у мени његови стихови, стали су преда мном, на час, „*силни оклојници без мане и сѿраха*“. Стао сам пред тужне ископане *Симонидине очи*, пред „лепом сликом“, сада, у Грачаници коју сам одавно желео да видим (Костић 1954: 250); Улазили смо све дубље међу куће. Тражио сам оне старе „*Шанѿићеве*“ *кајије* – биле су затворене, ниске, неугледне и сасвим обичне. Тражио сам већ одмах необичне и јасне трагове прошлости и славе – текао је међутим обичан живот паланке, са њеним бригама и радостима (Костић 1954: 253); „*Призрене сѿари, кайије оѿвори*“ – тај стих, само тај *сѿиш Шанѿићев* непрестано ромори у мени, и ја, боравећи ево у Призрену, једнако копам по прошлости овога славног града (Костић 1954: 258);

„*Град сребрни, у истѿину и злайни*“, исказао се о њему тако наш онај *Констѿанѿин Филозоф*. А данас овакав каквог гледам, само је суморан скелет себе сребрног и себе златног – ништа више (Костић 1979: 8); Овдје „рак“ још лијече амајлијом, а један се болесник, као *Маѿавуљев фра Брне*, плаши да из собе изиђе напоље (Костић 1979: 14); Мени су, међутим, за то вријеме падале на ум оне познате *ријечи из романа о Осѿају Бенгеру*: наиме, пјешаке треба вољети, увијек вољети. Али коко шофери опет почеше да се свађају, као кокоти, као стршљени, оптужијући громко један другога, сјетих се невољко *оних Сремчевих јунака* – *Ђире, реѿимо, Сѿире*, на примјер: „Била два попа – али не она два попа што су једном остали сами у свијету, па се сваки од њих тужио и тешио да би му далеко љепше било животарити, само да нема оног другог – не, дакле, та два попа, него друга два“ (Костић 1979: 21).

Доминантна стилска изражајна средства у путописима Душана Костића: контраст, поређење, метафора, епитет, персонификација, апострофа, синестезија, у језичко-стилској анализи потврђују и своју стилогену вредност и служе као важна техника за грађење слика и литерарности. Наиме, основни циљ у анализи путописа јесте указати и осветлити значај односа *пре* и *после*, што се осликава у језику, описима, личним осећањима путописца. Наведено пре и после се односи на предратни, ратни период

12 Курзивно истакнути делови у свим цитатима припадају аутору текста, З. Ћ., и у функцији су упућивања на репрезентативне примере.

наспрам послератног периода када социјалистички напредак доприноси и развоју социјалистичког речника (говора). У складу са реченим, *ми и друји* у путописима Душана Костића постављени су у однос Југославија наспрам Турске, капиталиста, конзервативаца. Однос Срба и Албанаца и њихово неминовно прожимање на културолошком, језичком, сродном плану, у путописима припада одредници *ми*, док капиталисти и ратно и предратно уређење, у овом случају, чине *друје, оне*. Тај поетски поглед доприноси другачијем сагледавању *Друјој* и *Друјачијеј* те је значајно осветлити однос *ми и друји, друјачији*:

[...] Срби и Албанци не могу једни без других, па ма шта било и ма шта је бивало. Неповјерење, нетрпељивост, шовинизам, и с једне и с друге стране мора изумријети ако се хоће да живи у миру, и животом који је виши од свих досадашњих (Костић 1979: 25).

Крај Настиног кревета сједио је некакав снужен старчић од преко деведесет година, са тамнозамашћеним фесом на глави – Исмет Азбути. Пиљар у Пећи. Од како је Наста пала у кревет готово сваког дана овај Албанац дојаше на магарцу из града: да је види, да јој, болесници, каже коју утјешну ријеч. Сваког дана. А чудна је племенита и неубичајена нит што их везује. [...] Азбути је осјетио да пријатељство ћеце на њих старе прелази, да мора да пријеђе, да их везује невидљиво али трајно – као аманет, као љубав која смрћу не престаје. И зато долази у походе. Сваког дана. Јашући на магарцу... (Костић 1979: 35)

Урбанизација градова након Другог светског рата прати и урбанизацију речника у путописима Душана Костића, што се види у новонасталој лексици. На то, неминовно, утичу и политички фактори, бирократизација језика, језичка и животна стварност, које би требало да буду у сагласју. А када се несагласје догоди, тада доминантни поступци у сликању истих постају фигуре поређења и контраста. То је тренутак када путописи прерастају, поступком стилске пререгистрације, публицистичку основу и постају део књижевноуметничког функционалног стила. То је тренутак када новинар постаје писац. Социјалистички речник напретка и модернизације сликовито се приказује у опису Приштине у путопису *Крајеви и људи*. Стилогена вредност контраста у функцији је осветљавања идолошког *пре* и *после*, док избор метафора, персонификације и епитета, доприносе експресивности израза и сликања оног *данас*. То *данас* прати урбанизацију и напредак, док поређење са менталитетом народа указује на забринутост због несагласја:

Мијења се Приштина, од паланке постаје заиста град. [...] Капиталистичка Југославија није ни прстом макнула на уређењу и подизању града, она је само конзервирала, довела паду оно што је већ ионако било старо и дотрајало још прије балканских ратова. [...] Да, гради се много. Градиће се и више. Спољашност града се мијења – упорно,

смишљено, релативно брзо. [...] Само једно брине: није се много одмакло у измјени менталитета града; дух је, гледано уопште, остао скоро исти као у дане ћепенака и биволица. Патријархалност и примитивизам нијесу разбијени сразмјерно напретку града и темпу његовог живота. Још има приличне учмалости у душама људи. [...] Јесте ли били у Грмији? Треба да одете. Излетнички хотел, на пола сата од Приштине – модеран, чак и луксузан, приступачан свакоме. [...] До хотела вас води нова цеста, вијуга међу бреговима, подножјима. [...] (Костић 1954: 248–249)

Апелативна језичка функција и директно обраћање читаоцу оправдава уверљивост и текста али упућује и на обресе публицистичке информативности и истинитости, што примарни положај новинара и потврђује. Има-голошка перспектива, о којој је у првом делу рада било речи и на општем плану, неминовно укључује и лексичку анализу¹³, која слика оно *Друјо* и ставља у контрастни положај. Турцизми, архаизми и историзми (*ћейенеци, авлије, биволице, шедрвани, јајлуци, назувци, шейелуци, ајан*) у оба путописа имају стилогену вредност јер су у функцији приказивања оног *йре*, оног нескладног, старог, потпуно дотрајалог, које пркоси урбанизацији и напретку, успорава је и омета. Заосталост крајева која се поистовећује са заосталошћу духа људи, менталитета, уређења Краљевине Југославије стоји у контрастном односу са напретком социјализма, модернизацијом педестих година двадесетог века, што се види и у новонасталим терминима који се утемељују у говору и језику. Претходно наведено се препознаје у опису градова: Приштина, Ново Брдо, Ораховац и то коришћењем лексике која прати социјалистички напредак и афирмисање истог: *йрује, хидроелектране, задрује, освейљење, културна друштва, електричне централе, рудници, лифтови, индустријализација*. Са друге стране, у опису Призрена уочава се мањак речи које афирмишу социјалистички напредак, јер нема модерних кућа, зграда нити модернизације: *Призрен је заиста лијеј. Свједок је дана који су йрохујали. Одсечен од свијета* (Костић 1954: 253). *Иза кайија је Призрен йонајвише свој* (Костић 1954: 254). Додатно, и у опису Пећи уочава се несклад у односу на општу модернизацију и напредак:

Пећ је стара и прастара варош, с неугледним и дотрајалим кућама, с блатњавим тијесним улицама – без калдрме и без тротоара, без канализације и без водовода. [...] Овај град који има све услове да буде ванредан, још увијек, изгледа, тавори у ругоби својих џомбастих и излоканих улица, у скученом миру својих кућа, које су данас, заиста,

13 Владимир Гвозден подсећа да је за *имајолоију, као што исћиче Пажо, важно „исћивање речника“, лексичке мреже йрисујне у шексћовима, йојмовној и афективној арсенала лексичких мрежа које йријагају већој заједници од йојединачној чийаоца* (2001: 218), док Јасмина Ахметагић, такође упозорава да *исћираживање слика о друјом увек укључује и лексичку анализу* (2018: 15).

велики анахронизам и које никако нијесу у складу живота који расте; и социјалистичког темпа који је и овдје итекако присутан и видљив. Споро се мијења његов изглед (Костић 1954: 265).

Међутим, експресивност у описивању социјалистичког напретка и модернизације, који прате и речник, у путописима је остварена употребом стилских фигура које имају стилогену фуникуцију и указују на међусобну сродност: метонимија, персонификација, апострофа и синестезија¹⁴. Избор доминантних стилских фигура опрвадава статус путописа као књижевноуметничког текста, јер се њима живописност постиже поетским изражавањем, где је град сагледан као живо биће које заслужује директно обраћање; град је метонимија за све што у себи садржи – људе, културу, историју, обичаје, навике. Градови кроз које путописац пролази постају места која га чине поноснијим, а сваки напредак у њима сагледава се и кроз напредак човека. Са друге стране, заосталост градова је такође поетски приказана и једнака је назадностима у уређењу и прошлости. Такве слике помажу отелотворењу доминантне стилске фигуре у путописима – контрасту (антитеза), која може представљати најважнију стилску фигуру путописа *Крајеви и људи и Пушовања*:

Град је свједок дана који су неповратно прохујали: у пољу међу брдима и планинама, дуго без добрих саобраћајних веза, он је – отсјечен од свијета – осџао ошћоран времену и ѝромјенама, осџао вјеран себи. То је конзервиран град – скоро и нема нових модерних кућа, ни оних великих „државних“ зграда које обично дају тон граду. [...] Треба завирити иза капија – џу је Призрен ѝонајвише свој; и ту су његови дамари, његов непаторени дах... (Костић 1954: 254). Али Призрен је ѝрад који све шџо сџвори – сџвори својим рукама, без помоћи са стране. Сам се брине о себи, не чекајући иницијативу „одозго“. Гради колико може (Костић 1954: 255). Зайливао је Призрен ѝред нашим очима меко и ѝишћомо, драг због својих старих кровова, и својих шапатљивих вода, и бјелушасте Бистрице по средини (Костић 1954: 258).

А вријеме је заиста да и Пећ ѝромијени љушћуру доџрајале ѝурске касабџе. Има пуно право на то. Има право. Пећ је ѝрад борбе, ѝрад хџроја (Костић 1954: 266). Ушћаласала се Меџохија. И у току окупације Пећ је наставила јуначку традицију; њени људи борили су се под ужасним

14 Метонимија је уџџреба јџдноја знака (имџна) умџсто друџоја знака за ѝредмеџе или џџјаве коју су џџвезани неким лџичким изванјџезичким односом. Нџма значењске џџвезанисџи, неџо џу сџисџишћуцију оџџућава лџичка вџза њџхових дџџошџа (Ковачевић 2015: 36); Персонификација са друџе сџране исџо је у вџзи са меџафором, ѝредсџавља очџвечење нежџвој, џџ. ѝриџисивање чџвекових особина ѝредмеџима и џџјавама из нежџве ѝрџроде (Ковачевић 2015: 27); Синестезија је врсџа меџафоричној замењивања џџјџова у којој долази до сџџајања двају или више чулних обласџи џџако шћо се осџи јџдној чула квалификују рџима које означавају особине осџа некој друџој чула (Živković 1992: 777).

условима (Костић 1954: 267). *Остивљам те, узбуђен, праге! Желим да крену нове улице, да засјаје широко њрозори, да се њројну кровови твоји до модрої мира врхова* (Костић 1954: 269).

Има у овоме мјесту, припетом над равницом и вјечно окренутом сунцу, *има њризвука самоће и ѓлуве скрајнујосїи од свијеїа, замишљеносїи над њролазношћу и оїицањем свеїа*, над животом који је давао заспао па га сад буде да крене брже и одлучније, да стигне оно што је досад пропустио (Костић 1979: 13).

Под плавим млијеком звијезда изрони из мрака земља, *јави се Метїохија сва мокра и ѓамна*. Јуначке планине устадоше до неба, пружи се равница под њима као језеро (Костић 1979: 19). *Али Ђаковица нас дочека ѓлува и без живе душе* (Костић 1979: 20).

Опасност од поплава непрестано виси над главама ових људи, јер бране које постоје тешко да могу одољети њеним бујицама. А на њима, таквим, исплетеним од пружа, *лежи еїио судбина Пећи*. Може град да однесе вода, може да га опустоши (Костић 1979: 27).

Призрен је сунчан амфиїеаїтар сїаринских кућа, сав од њрозора, вода, дрвећа, једна њоеїизована афирмација живоїа, град који – иако стар – дјелује својом непрекидном младошћу [...] Овдје је природа наглашено присутна и она је овдје најмање била штедљива. Доћи у Призрен, значи доћи природи у походе. *Њеїово је небо мирисно и дубоко, њеїове ѓишине у иїак ѓласније од свих ѓиш шуморења ѓоликих њеїових вода* (Костић 1979: 37–38).

Антитезу у раду посматрамо као подврсту контраста (Џивковић 1992, Ковачевић 2015), чија је основа карактеристика *њриближавање суїроїносїи*. У анализи путописа Душана Костића можемо закључити да је та супротност заснована на временској окосници – *їре* и *їосле*, *данас* и *јуче*, што живописно сликање градова у послератном периоду и потврђује. Живописност се потврђује и контрастним сликама у лексички, где старо и назадно прати и језик, док уз ново, афирмишуће и напредно расте и богати се и лексички фонд. Међутим, у том се лексичком избору огледа идеологичност ових путописа.

ЗАКЉУЧАК

Корпус текстова на ком се изводила тематско-мотивска, језичко-стилска и имаголошка анализа у овом раду чине путописи посвећени Приштини, Призрену, Пећи, Косову Пољу, Новом Брду, Ораховцу, Ђаковици и Витомирици, из књига *Крајеви и људи* (1954) и *Пуїовања* (1979) Душана Костића. Имајући у виду жанровске одлике путописа, и поред евоцирања области Косова и Метохије у различитим епохама, у Костићевим путописима

слика садашњице педесетих година XX века остаје најистакнутија, а обликује се, великим делом, тематизовањем процеса модернизације, урбанизације и индустријализације описаних предела у датом периоду, и развоја културног живота у њима.

Мотив *ошимања од блаија*, теме урбанистичке и културне изградње, поступци поетизације објеката који настају рапидном индустријализацијом и модернизацијом насеља и предела, али и депатетизације и гротескног разобличавања нескладног и неравномерног развоја области представљају тематско-мотивске компоненте које су заједничке овим путописним текстовима. Уз то, Костићеве путописе о Косову и Метохији повезује оптимистичан став путописног субјекта према динамици модернизације и запаженим недостацима дотадашњих процеса. Приказ модерних времена, боље рећи, епохе убрзане послератне индустријализације и урбанизације, у скупу предочених тема и мотива, само се једним импулсом, насталим из поштовања према наслеђу, нијансира и приказује и с лица и наличја, док у већини путописног материјала објекти и продукти иновацијских процеса остају као *весници* животног бољитка, споменици младе и снажне социјалистичке државе и делови урбаног пејзажа и руралнијег крајолика који се присно доживљавају као добро познати *знакови њоред њуша*.

Остајући у оквиру одабраних надређених тема, уколико се за критичност према социјалистичком друштву путописац опредељује за хуморни тон и благу критику, увек праћену проспективним оптимистичним погледом, према предатној, капиталистичкој Краљевини Југославији усмерава се доследна и строга осуда, која се ишчитава из лексичке мреже путописа, а чија оштрица и садржај показују да је имаголошко Друго ових путописа идеолошко, а не етничко. Примери из текста који се тичу представе послератних односа између Срба и Албанаца послужили су нам као додатна аргументација у овом случају, будући да са сликом капиталистичке предатне Југославије граде систем хијерархијских односа текстова.

Други део истраживања чинила је анализа доминантних језичко-стилских особина путописа Душана Костића. Послератна стварност која се огледа у језику и представља социјалистички напредак, индустријализацију и модернизацију, у путописима је приказана мешавином два функционална стила – публицистичког и књижевноуметничког. У раду је указано на значај поступка стилске пререгистрације, који је омогућио да књижевно-публицистички подстил постане књижевноуметнички функционални стил инкорпорирањем путописних репортажа у путописну књижевност и мењајући значај језичких функција. Иако је поступком стилске пререгистрације постигнуто прилагођавање књижевнопублицистичког функционалног стила естетским вредностима књижевноуметничког текста, карактеристике публицистичког функционалног стила остале су као оквир, оправдавајући статус документарних путописа и то кроз: информативност, уверљивост, адекватност, дневнички карактер, исповедни тон, субјективност.

Књижевноуметничка вредност путописа *Крајеви и људи* и *Пушовања* огледа се и у присуству интертекстуалности – једној од најважнијих особина литерарности текста. Интертекстуалношћу је освешћена и имаголошка перспектива и најважнија тема путописа и истраживања – однос *ми* и *друџи*, *друџачији*. Стилогена вредност уметничког израза остварује се и избором стилских изражајних средстава који томе доприносе, а то су: контраст, метафора, персонификација, метонимија, синестезија, апострофа. Имаголошка перспектива односа *ми* и *друџи* у раду је анализирана и кроз саоднос социјалистичког напретка који је синхрон са развојем социјалистичког речника напретка – што посебно потврђује анализа лексике и супротстављеност оног назадног (турцизми, историзми, архаизми) наспрам напредног и бољег: лексика која прати индустријски и културни напредак.

ИЗВОРИ

- Костић 1954: Душан Костић, *Крајеви и људи*, Цетиње: Народна књига.
 Костић 1979: Душан Костић, *Пушовања*, Приштина: Јединство.

ЛИТЕРАТУРА

- Ahmetagić 2018: Jasmina Ahmetagić. „Теоријско-методолошке претпоставке имагологије и њено преобликовање“. *Баштине*, св. 44. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, 13–24.
- Bogdanović 1948: Milan Bogdanović. „Novi motivi u preobražaju našeg života“. *Književne novine*, god. 1, br. 5, 2.
- Bošković 2003: Dušan Bošković. *Estetika u okruženju: sporovi o marksističkoj estetici i književnoj kritici u srpsko-hrvatskoj periodici od 1944. do 1972. godine*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju: „Filip Višnjić“.
- Вукадиновић 2021: Игор Вукадиновић. *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)*. Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Вулевић 2008: Милош Вулевић. „Ахасверско осјећање простора у поезији Душана Костића“. *Сјазна и вријеме: йоводом 90 йодина од рођења књижевника Душана Костића*, радови са научног скупа (Подгорица, 19. октобар 2007. године), ур. Жарко Ђуровић. Црногорска академија наука и умјетности, Научни скупови, књига 89, Одјељење умјетности, књига 30, Подгорица: ЦАНУ, 91–106.
- Гвозден 2001: Владимир Гвозден. *Полазишћа и циљеви имаголошког йроучавања књижевности*. Нови Сад: Матица српска.
- Гвозден 2011: Владимир Гвозден. *Српска йуштойисна култура 1914–1940*. Београд: Службени гласник.
- Dobrivojević 2013: Ivana Dobrivojević. „Industrijalizacija kao imperativ. Ekonomska politika Partije 1945–1955“. *Socijalizam na klupi: zbornik radova*, ur. Lada Duraković i Andrea Matošević, Zagreb: Srednja Europa, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile: Sa(n)jam knjige u Istri, 18–45.
- Дувњак Радић 2021: Жаклина Дувњак Радић. *Естетика йуштойисне рејорйаже*. Нови Сад: Културни центар Војводине „Милош Црњански“, Београд: Донат Граф.

- Dukić 2009: Davor Dukić. „Predgovor“. *Kako vidimo strane zemlje: uvod u imagologiju*. prir. Davor Dukić, Zrinka Blažević, Lahorka Plejić Poje i Ivana Brković. Zagreb: Srednja Europa, 5–22.
- Živković 1992: Dragiša Živković. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit.
- Ивановић 1994: Радомир В. Ивановић. *Зајочене ријечи: њоеџика Душана Костића*. Сремски Карловци: Кровови.
- Јеремић 1973: Драган М. Јеремић. „Душан Костић, лирски летописац земље ове“. *Савремена њоезија*. прир. Света Лукић, Београд: Нолит, 344–357.
- Katnić Bakaršić, 2001: Marina Katnić-Bakaršić. *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan, Zenica: Dom štampe.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић. *Стилсџика и ѓрамаџика стилских фигура*. Београд: Јасен.
- Ковачевић 2019: Милош Ковачевић. *Стилске доминанџе срџских ѓрозних ѓисаца*. Андрићград: Андрићев институт.
- Костић 1964: Душан Костић. *Пјевам земљу: избор из њоезије*. Титоград: Графички завод.
- Pažo 2022: Danijel-Anri Pažo. „Od kulturnih predstava do imaginarijuma“, *Uvod u imagologiju*. prir. Ivana Živančević Sekeruš i Pavle Sekeruš. Novi Sad: Filozofski fakultet, 27–72.
- Popović 2010: Tanja Popović. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos Art.
- Сувајџић 2021: Јована Сувајџић. „Рецепџија романа *Велики Мак* Ериха Коша и поетика 'соџијалистичке сатире'“. *Годишњак Каџедре за срџску књижевност џ са јужнословенским књижевностџима*, год. 16, 153–173.
- Сувајџић 2023: Јована Сувајџић. „Ресемантизација фитонима божура и топонима божурове горе у песми 'Тора божурова' Душана Костића“. *Косово и Метохија кроз чињенице, ѓумачења и симболе: тематски зборник*, књ. 1, Језик и књижевност, ур. и прир. Јасмина Ахметаџић и Марија Јефтимијевић Михајловић. Приштина: Лепосавић: Институт за српску културу, 191–206.

Jovana B. SUVAJDŽIĆ

Zorana Z. ĆUPIĆ

KOSOVO AND METOHİJA IN DUŠAN KOSTIĆ'S TRAVELOGUES:
ANALYSIS OF THEMES AND MOTIVES, LINGUISTIC-STYLISTIC
AND IMAGOLOGICAL ANALYSIS

Summary

Poet and writer Dušan Kostić earned the title of the “lyrical chronicler” of Yugoslavia (Dragan Jeremić) with his poetic work. He was also a dedicated travel writer and in numerous travelogues he depicted various settlements and landscapes of the former country, including Smederevo, Vranje, Kruševac, Mostar, Stoliv, but also cities and settlements in Kosovo and Metohija. The research focus of this work consists of travelogues dedicated to Priština, Prizren, Peć, Kosovo Polje, Novo Brdo, Orahovac,

Đakovica and Vitomirica, from the books *Lands and People* (1954) and *Travels* (1979). In the aforementioned travelogues, Kostić presents several aspects of Kosovo and Metohija: mythical-legendary Kosovo, but also a selective history of individual toponyms and localities in Kosovo and Metohija from the time of belonging to the Ottoman Empire, the Kingdom of Yugoslavia, and the Federal People's Republic of Yugoslavia. Considering the nature of the genre, and in addition to the historical layers represented, Kostić's travelogues are dominated by the image of the present – the 1950s, with prominent themes of modernization, urbanization and industrialization of the described landscapes, and the development of cultural life in them. The selected range of topics is also reflected in the linguistic and stylistic peculiarities of the travelogues about Kosovo and Metohija. Through the analysis of the functional layering of language, the effects of stylistic re-registration and dominant stylistic figures, the aim is to point out the importance of socialist (vocabulary) progress in the fifties. Reality, which is reflected in the language, in Kostić's travelogues is presented through the interweaving of two functional styles - journalistic and literary-artistic, which is achieved by the process of stylistic re-registration, while the use of contrast and other stylistic figures illuminate the relationship between *us* and *other*. Through the analysis of dominant motives and themes, as well as the imagological and linguistic-stylistic analysis of the travelogues we will try to show that the Other of these texts is not an ethnic other, but an ideological and political one.

Keywords: travelogue, analysis of motives and themes, imagology, linguistic-stylistic analysis, functional styles, stylistic re-registration, Kosovo and Metohija, Dušan Kostić.